

Na 21 jaar volwasseneneducatie (VE), waarbij de zelfredzaamheid van burgers via cursussen, vooral in de Nederlandse taal en alfabetisering, in regionale opleidingscentra (roc's) werd verbeterd, is nu de tijd aangebroken om levenslang leren voor iedereen centraal te stellen. Hoe is levenslang leren voor iedereen te realiseren?

DOOR Hans Hoes

Hoe is dat te realiseren?

Van volwasseneneducatie naar levenslang leren

De SER concludeerde in haar rapport van 17 november 2017 dat iedereen zich moet blijven ontwikkelen om de snel wisselende technologie bij te benen. Eerder kwam de Nationale Denktank van 22 jonge afgestudeerden tot dezelfde conclusie. Minister Koolmees van SZW bevestigde het nogmaals in een interview in de Volkskrant van 20 december 2017. Met de kennis die je als achttienjarige hebt verworven, kun je niet meer vijftig jaar vooruit in de wereld en op de arbeidsmarkt.

Volwasseneneducatie

In 1996 zijn de vele initiatieven om volwassenen verder te ontwikkelen, zoals de Moedermavo, de VOS-cursussen, avondscholen en vele cursussen in buurt- en wijkcentra ondergebracht in één regeling: de volwasseneneducatie. Gemeenten en regio's ontvingen van het rijk budget (€ 360 miljoen) om bij de kort daarvoor gevormde roc's cursussen in te kopen, gericht op het versterken van de maatschappelijke, educatieve en sociale zelfredzaamheid van hun inwoners. In overeenkomsten tussen gemeenten en roc's werden afspraken vastgelegd over de aard en omvang van de cursussen, de te bereiken doelen en het aantal cursisten. Een groot deel van het onderwijs bestond uit taal, rekenen en burgerschap voor de vele migranten. Met de komst

van de wet Inburgering is het budget VE fors gekrompen. In 2013 is de VAVO (het Voortgezet Algemeen Vormend Onderwijs, de oude avondschoon) uit het VE gehaald en het aanbod wettelijk beperkt tot zes 'smaken' taal en rekenen. Ten slotte is in 2015 (met toen nog een budget van € 55 miljoen) de verplichte uitvoering van VE door de roc's geleidelijk afgebouwd. Het plan was dat de roc's vanaf 2018 geen aanspraak meer zouden kunnen maken op financiering van VE. Gemeenten en regio's dienden via een educatief plan aan te geven welke groepen burgers een aanbod zou worden gedaan. Dat zou via aanbesteding en/of subsidiëring worden ingekocht bij allerlei organisaties die met professionals en vrijwilligers werken. De gedachte was dat zo veel meer dan de huidige 25.000 deelnemers bereikt zouden worden. In februari 2017 gaf minister Bussemaker echter aan de noodzakelijke wetswijziging om het VE budget niet geoormerkt onderdeel van het gemeentefonds te laten worden, over te laten aan haar opvolger. De resultaten van de evaluatie van de wetswijziging 2015 waren immers nog niet bekend. Dat biedt ruimte om ook andere opties te bezien.

Onderzoeken

In het rapport *Educatie op een Kruispunt*¹ staat dat de uitvoering van VE al sinds 2006 onderwerp van onderzoek en

discussie is. Het schetst een viertal scenario's voor de VE: open of gesloten besteding, via rijk of gemeenten. De wetswijziging van 2015 is deels een reactie op dat rapport, een keuze richting derde scenario, dat van open besteding via gemeente. Vervolgens verscheen een hele trits rapporten², met als voorlopig sluitstuk het eerder genoemde SER-rapport. Al deze rapporten vormden voor de Landelijke Vereniging van Onderwijsadviseurs (LVO) de aanleiding om met een aantal deskundigen van onder meer Learn for Life, de Koninklijke Bibliotheek, Stichting Lezen & Schrijven en de MBO-Raad een 'houtschoolschets' te maken met een visie op levenslang leren, waarvan VE een onderdeel zou zijn. Allen adviseerden dezelfde richting: iedereen zich blijvend ontwikkelen (waar nodig met steun) op een eigen programma.

Participatiesamenleving

In de beoogde participatiesamenleving staan het vergroten van de zelfredzaamheid van burgers en het nemen van eigen verantwoordelijkheid centraal. Nederland wil een toppositie innemen als kennisland. Dat vereist een bevolking die zich blijvend verder ontwikkelt. Voor een klein, vooral werkend deel van de bevolking wordt dat al geëffectueerd. Vaak gebeurt dat incidenteel bij reorganisaties of bedrijfssluitingen. Dit is nog

niet voor iedereen weggelegd, maar er zijn verschillende voorstellen om tot een ontwikkelingsbudget c.q. een individuele leerrekening voor iedereen (werkenden en niet-werkenden) te komen. In het verlengde van de aanpak in veel andere Europese landen is er een voorstel om een landelijk stelsel van VE te ontwikkelen met een garantie op een leven lang leren. Dat geldt dan voor alle doelgroepen en met een nadruk op het versterken van de 21st century skills. Centraal daarbij staat een verbreding van de VE (het gaat dus niet louter om taal en rekenen), een persoonlijk educatieplan en budget voor iedereen. Andere ambities zijn een kwaliteitskader, training van professionals en vrijwilligers en ten slotte het samenbrengen en koppelen van de vele verschillende budgetten. Hierna lopen we deze doelen stuk voor stuk na.

Een leven lang leren stelt mensen in staat om onder wisselende omstandigheden als actief burger te kunnen functioneren in de samenleving. Uitgaan van de vraag van de deelnemer/cursist en zich richten op niveauverhoging van de basisvaardigheden impliceert een verbreding van de activiteiten die onder VE-aanbod gebracht kunnen worden.

In de gezamenlijke houtskoolschets van de vele betrokken partijen staat de visie op levenslang leren.

3. participatief onderwijs om groepsgevoel te onderzoeken wat de kwaliteit van het leven kan verbeteren en hoe men actiever kan deelnemen aan de samenleving; met elkaar onder professionele begeleiding een eigen educatief plan opstellen.

De moderne technologie stelt velen in staat om zelf te bepalen waar, wat en wanneer men wil leren.

leertraject. Wanneer die context goed in kaart is gebracht, kunnen leerprioriteiten worden gesteld. Dit is bij uitstek van belang bij lerenden met beperkte of zonder onderwijservaring zoals analfabeten/laaggeletterden en sommige vooral niet-westerse migranten. Juist die groepen staan ver van de participatiesamenleving. Hen succesvol tot actieve deelname brengen, vraagt om participatieve werkvormen, zo stellen Rogier van 't Rood en Christa Nieuwboer³ in hun publicaties. Er is internationaal veel kennis en ervaring over dit soort uiterst effectieve pedagogische benaderingen beschikbaar. In een groepsproces worden deelnemers zich bewust van hun situatie en zetten stappen om er wat aan te doen. Een extra inspanning om juist voor deze doelgroepen dit soort werkvormen in te zetten, heeft een grote impact op de lerenden zelf, maar ook op hun acceptatie in de samenleving als geheel. Na het doorlopen van zulke participatieve trajecten kan inbedding in bestaand mbo-aanbod, al dan niet met aanpassingen, gerealiseerd worden. Begeleiders dienen over het vermogen en de gelegenheid te beschikken om het leerproces dusdanig in te richten dat oriëntatie mogelijk is en dat dergelijke momenten van bewustwording aan de oppervlakte komen. Op die manier sluit onderwijs aan op verschillende niveaus en startposities. In dit proces is het uiteindelijk de lerende zelf die bepaalt wat hij of zij wil leren en op welke wijze. Wie iets móet leren maakt gebruik

Leren gaat ook over oriëntatie, bewustwording, vorming en toeleiding.

In principe zouden alle leeractiviteiten die leiden tot blijvende activering en niveauverhoging van de inwoners hieronder vallen. Dat is met het huidige VE budget niet mogelijk.

Persoonlijk

Leren gedurende het hele leven vindt overal plaats, zowel binnen als buiten het georganiseerde aanbod van onderwijsinstellingen. Er zijn drie verschillende vormen van volwasseneneducatie te onderscheiden die elkaar aanvullen, nl.:

1. aanbod voor verplichte deskundigheidsbevordering, registerpunten, beroepskwalificatie et cetera;
2. vraaggericht voor vrijwillige deskundigheidsbevordering, professionele of persoonlijke ontwikkeling;

Leren is echter niet louter een kwestie van 'u vraagt en wij draaien'. Er dient ruimte te zijn om, juist door het deelnemen aan een leerproces, te ontdekken wat het meest relevant is, waar de eigen leerbehoeften liggen. Leren begint niet altijd bij een vak, een onderwerp of een vaardigheid, maar bevat ook oriëntatie, bewustwording, vorming en toeleiding. De impact van het geleerde ligt immers vaak minder bij wat men zegt te willen leren en meer bij het moment waarop het kwartje daadwerkelijk valt. De inhoud van leerprocessen is daarom primair een proces van interactie tussen lerenden en hun begeleiders. Het kennen van de context (sociaal, cultureel, economisch) van de lerende is van essentieel belang voor een effectief

van het aanbod; wie weet wat hij nodig heeft kiest voor educatie die hem het beste past; wie algemene doelen heeft om meer te participeren kan terecht bij participatieve leer groepen. Het één kan in het ander overgaan. Dit kan worden vastgelegd in een procesdocument, een persoonlijk educatieplan.

Budget

Bij VE gaat het om educatie en ontwikkeling van volwassenen. Personen met een flink aantal jaren levenservaring. Waar in de participatiesamenleving het nemen van de eigen regie bovenaan staat, is het een gemiste kans die ervaring niet te gebruiken bij het ontwerpen en uitvoeren van het educatieplan. De vraag van de

een check-up nodig, bijvoorbeeld eens in de vijf tot tien jaar. De begeleiders in deze trajecten dienen te kunnen beschikken over een up-to-date database met het actuele aanbod van educatieve aanbieders. Zo is bijvoorbeeld de Koninklijke Bibliotheek bezig om in samenwerking met de Stichting Lezen & Schrijven en het bibliotheekstelsel (provinciale ondersteuningsinstellingen én lokale bibliotheken) tot zo'n gevulde database te komen. Met daarbij een structuur voor structureel onderhoud en beheer. Dit initiatief verdient ondersteuning van de rijksoverheid.

De lerende zelf koopt vervolgens in bij deze of gene aanbieder in de regio. De afstemming daarvan met de leerwerkloketten en de arbeidsmarktregio's lijkt

en docenten, alsmede scholing en training van vrijwilligers én docenten. Ook deze zou door het rijk gefinancierd moeten worden.

Koppeling: het is belangrijk dat de verschillende budgetten zoveel mogelijk gekoppeld worden om de (noodzakelijke) flexibiliteit van burgers/werknemers te vergroten om zich te blijven ontwikkelen in zich snel wijzigende omstandigheden. Het gaat om ontwikkeling, vorming en educatie in de breedste zin van het woord. Hierbij kan gedacht worden aan het verbreden en boven sectoraal beschikbaar stellen van de A+O fondsen en het koppelen daarvan met het VE budget. Ook de vele, thans versnipperde, scholingsbudgetten binnen de sociale zekerheid zouden hieronder samengebracht kunnen worden. Dit kan alleen als het hand in hand gaat met een goede ondersteuningsstructuur en kwaliteitskader zoals hierboven beschreven.

Er is de afgelopen twintig jaar veel onderzocht over levenslang leren en de volwasseneneducatie. Thans is het tijdstip om de studies om te zetten in actie. Daarvoor zijn nodig: aanpassing van de wetgeving in de voorgestelde richting, koppeling van de budgetten, plus afstemming tussen overheid, onderwijs en ondernemers. ■

Hans Hoes is secretaris/projectleider van de Landelijke Vereniging van Onderwijsadviseurs. hanshoes@online.nl

Burgers kunnen met een eigen ontwikkelbudget een oriëntatie- en keuzebegeleidingstraject doorlopen.

deelnemer/cliënt zou centraal moeten staan: wat is in zijn of haar leven het meest relevant om te leren? Op die wijze kan maatwerk geleverd worden, kan de inbreng van de deelnemer gebruikt worden. Uiteindelijk gaat het om het verwerven of versterken van empowerment: het vermogen om het eigen leven zelf ter hand te nemen, ook onder veranderende omstandigheden. Een dergelijke visie veronderstelt dat burgers met een ontwikkelbudget in staat gesteld worden om een oriëntatie- en keuzebegeleidingstraject te doorlopen waarin leerbehoeften nader geëxpliciteerd worden, in plaats van dat zij direct een specifieke cursus of opleiding moeten kiezen en afhankelijk worden van de een of andere educatieve aanbieder. Dit oriëntatie- en keuzebegeleidingstraject kan effectief worden doorlopen in participatief groepswork. Dit traject is in onze overtuiging een publieke zaak, waarvoor overheden hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Bovendien is dit duidelijk een taak die voorbehouden is aan daartoe gekwalificeerde professionals en niet zomaar overgelaten kan worden aan vrijwilligers. Een leven lang leren is geen eenmalige gebeurtenis. Daarom is er regelmatig

logisch. Er moeten duidelijker en transparante regels komen voor de totstandkoming van regionale educatieve plannen. Hier ligt een taak voor de rijksoverheid.

Tot slot

In deze laatste alinea enkele opmerkingen over de laatste drie ambities: kwaliteitskader, training en koppeling van de budgetten.

Kwaliteitskader: het Ministerie van OCW/onderwijsinspectie dient de regie (weer) op zich te nemen voor de kwaliteitsbewaking, omdat VE een normaal onderdeel van het brede onderwijsaanbod zou moeten zijn, naast basisonderwijs, voortgezet onderwijs, enzovoort. Inbedding in het mbo lijkt het meest wenselijk. Ook op integratie/inburgering gerichte VE-programma's zouden daaronder moeten vallen en (weer) binnen het mbo gebracht moeten worden.

Training: in onze optiek – en die sluit aan op de bestaande praktijk in Nederland en de EU – zullen vrijwilligers altijd ondersteunend kunnen zijn aan VE, maar geen enkel onderdeel van gekwalificeerde VE mag volledig afhankelijk zijn van vrijwilligers. Dit impliceert een nauwe samenwerking tussen vrijwilligers

Noten

- 1 R. van Schoonhoven, 2012. Te vinden op www.lvo-onderwijs.nl in het dossier volwasseneneducatie.
- 2 Te vinden op www.lvo-onderwijs.nl in het dossier volwasseneneducatie. 2016: Algemene Rekenkamer. Aanpak laaggeletterdheid. 2016: Aandachtspunten Versterking Volwasseneneducatie in Nederland European Association for the Education of Adults. Manifest over Volwasseneneducatie in de 21ste eeuw 2016: Maastricht University. Europese Vergelijking Systemen van Volwasseneneducatie en Aanpak Laaggeletterdheid 2017: SER. Leren en Ontwikkelen tijdens de Loopbaan 2017: Commissie Sap. Doorleren Werkt 2017: Regioplan. Evaluatie wijziging WEB.
- 3 <http://christianieuwboer.com/nl/category/publicaties/>